

POTICANJE RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U EVROPSKOJ UNIJI

STIPUMATING DEVELOPMENT OF SMEs IN EU

dr. sc. MAIDA DIZDAREVIĆ, vanredni profesor
Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Sažetak: Zemlje EU karakteriše veoma jaka privreda, kako u proizvodnim tako i uslužnim sektorima. Privredna struktura u pogledu veličine preduzeća globalni je fenomen, koji se razvijao tokom vremena, pa su tako mala i srednja preduzeća – MSP (Small and medium enterprise SME) našla svoje mjesto i značaj u pronalaženju optimalne privredne strukture. Zemlje Evropske unije nastoje iskoristiti potencijale malih i srednjih preduzeća nizom programa i poticajnih mjera kako bi se ohrabrila preduzetnička kreativnost malih i srednjih preduzeća u smjeru implementacije inovativnih aktivnosti i projekata U ovom radu je također naveden kratki osvrt na preporuke za razvoj malih i srednjih preduzeća u BiH na osnovu pozitivnih iskustava zemalja EU.

Ključne riječi: mala i srednja preduzeća, razvoj MSP u EU, poticajne mjere, Evropska Unija, Bosna i Hercegovina

Abstract: EU countries are characterized by a very strong economy, both in the manufacturing and service sectors. The economic structure in terms of enterprise size is a global phenomenon, which has developed over time, so small and medium enterprises - SMEs (Small and medium enterprise SME) have found their place and importance in finding the optimal economic structure. European Union countries seek to harness the potential of small and medium enterprises through a series of programs and incentives to encourage entrepreneurial creativity of small and medium enterprises in the implementation of innovative activities and projects This paper also provides a brief overview of recommendations for SME development in BiH based on the positive experiences of EU countries.

Key words: SMEs, Development SME in EU, Development Encouragement, Incentive Measures in EU, European Union, Bosnia and Herzegovina

UVOD

Mala i srednja preduzeća (MSP) nisu novina u ekonomiji. Kao jedna od njihovih najbitnijih značajki jeste prilagodljivost tržištu, adekvatno suočavanje s promjenama i novonastalim prilikama, bez većih unutarnjih šokova, te mogućnost preorijentacije poslovanja potrebama potrošača.

Već krajem sedamdesetih godina u najrazvijenijim zemljama potpuno se promijenilo gledanje na malu privredu/biznis. Dokaz za to su podaci po kojima ovaj sektor privrede zapošljava od 40 do 70 % ukupno zaposlenih u privredi, učestvuje u društvenom bruto proizvodu ukupne privrede oko 50% i u izvozu sa 40 do 60%.

Do promjene stava prema malom i srednjem preduzetništvu – malom biznisu došlo je, ne samo zbog toga što je u uslovima niskog ekonomskog rasta bilo nužno prestrukturiranje, nego i zbog toga što u sedamdesetim godinama dolazi do naglog napretka u:

- a) znanju, a time i do intenzivnih privrednih aktivnosti, što je, nasuprot kapitalno opremljenoj proizvodnji, moguće prevoditi u posao u okviru manjih firmi;
- b) razvoju informatike, što u proizvodnji otvara proces decentralizacije i dekoncentracije proizvodnih i poslovnih kapaciteta;
- c) kreativnosti i inovativnosti, tako da ređuzetništvo postaje poluga promjena i daljeg razvoja.

Mikropoduzeća, te mala i srednja preduzeća predstavljaju 99 % svih preduzeća u EU-u. Nešto manje od 23 miliona MSP kreiralo je 2015. godine 3,9 biliona EUR-a dodane vrijednosti, te je zapošljavalo oko 90 miliona ljudi, Uz to su i ključan izvor preduzetničkog duha i inovacija, koji su presudni za konkurentnost preduzeća u EU-u. Cilj politike EU na području malog i srednjeg poduzetništva je osigurati da politike i mjere Unije budu prilagođene malim preduzećima te da doprinose većoj privlačnosti Evrope za osnivanje prduzeća i poslovanje.¹

Zbog svega navedenog, zemlje EU nastoje iskoristiti potencijale malih i srednjih preduzeća i u tom smislu kreiraju dokumente, programe i poticajne mjere u cilju razvoja malih i srednjih preduzeća.

MALA I SREDNJA PREDUZEĆA U EVROPSKOJ UNIJI

Zemlje EU pružaju značajnu podršku ovom sektoru i upravo ga i određuje kao okosnicu razvoja privrede. Upravo zbog toga EU nudi brojne programe podrške namijenjene isključivo malim i srednjim preduzećima, npr. za istraživanje,

¹ www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/63/mala-i-srednja-poduzeca, Evropski parlament, Mala i srednja poduzeća, 2016.

inovacije, jačanje konkurentnosti i slično. Brojni su dokumenti i strategije koji se odnose upravo na razvoj ovog sektora i jasno preciziraju planove i mjere koje treba poduzeti kako bi se stvorila još bolja poslovna klima za malo i srednje preduzetništvo.

U skladu sa utvrđenim strateškim ciljevima Evropske unije, identificirana su sljedeća prioritetna područja za podizanje razine konkurentnosti malog biznisa:²

- 1) jačanje unutarnjeg tržišta;
- 2) istraživanje i razvoj; obrazovanje; inovacije i preduzetništvo;
- 3) zaposlenost i socijalna kohezija;
- 4) zaštita okoliša i održivi razvoj.

Za poboljšanje stanja preduzetništva i malog biznisa u Evropskoj uniji, Evropska Komisija predlaže mjere u pet strateških područja politike:³

- 1) preduzetničko razmišljanje: Komisija nastoji promicati svijest o preduzetničkom duhu kod predstavljanja modela najboljih praksi i poticanja preduzetničkih stavova i vještina među mladim ljudima;
- 2) bolji poticaji za preduzetnike: Ovo se ne tiče samo mogućnosti da se preduzeće registrira brzo i jeftino, već se tiče i potrebe za pravednijom ravnotežom između rizika i nagrada, čime se omogućavaju poslovni transferi i nova socijalna poduzeća;
- 3) rast i konkurentnost: Komisija nastoji pružiti podršku i obuku za preduzetnike iz svih sredina, posebno za žene i etničke manjine. Osim toga, Komisija potiče prekograničnu trgovinu, mreže za podršku i strateška partnerstva između poduzetnika;
- 4) pristup finansiranju: Cilj Komisije je stvoriti više kapitala i osnažiti bilance kroz poboljšanje dostupnosti venture kapitala, investicija i privatnih pojedinaca. Postojeći finansijski instrumenti koristit će se i za smanjenje poreza kapitala;
- 5) zakonski i administrativni okvir: Administrativne prepreke i regulatorna opterećenja trebaju biti smanjena i pojednostavljena u područjima kao što su oporezivanje, zapošljavanje i okoliš.

2 Ott, K. Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji – izazovi ekonomske i pravne prilagodbe, Institut za javne finansije Zagreb, 2003, str. 111.

3 www.mvep.hr, Politike i aktivnosti EU – Poduzetništvo, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (MVPEI)

PROGRAMI POTICANJA RAZVOJA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U EU

Brojni su dokumenti, programi i strategije koje govore o pravilima i principima poslovanja, te planovima za budućnost EU, koji su u funkciji poticanja i razvijanja malih i srednjih preduzeća. U radu će se navesti nekoliko najvažnijih dokumenata i poticajnih programa.

Lisabonska strategija

Lisabonskom strategijom, donesenom na sastanku Evropskog vijeća još 2000. godine u Lisabonu, čelnici vlada i šefovi država članica Evropske unije, postigli su dogovor o zajedničkom strateškom cilju prema kojem bi Evropska unija do 2010. godine trebalo da postane najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija svijeta zasnovana na znanju, sposobna za održivi ekonomski rast s najvećom stopom zaposlenosti, snažnom ekonomskom i socijalnom kohezijom.

Radi postizanja tog cilja usvojena je Lisabonska strategija, koja je još poznata kao Lisabonska agenda, s programom koji povezuje kratkoročne političke inicijative, te srednjoročne i dugoročne ekonomske reforme.

Lisabonska strategija zasniva se na tri segmenta:⁴

- Ekonomski segment - Naglasak je na potrebi stalnih prilagođavanja promjenama u informacionom društvu, te u podsticanju razvoja i istraživanja.
- Socijalni segment - Od država članica očekuje se da investiraju u obrazovanje i osposobljavanje, te da provode aktivnu politiku zapošljavanja, čime bi se olakšao put prema ekonomiji zasnovanoj na znanju.
- Ekološki segment - upozorava na činjenicu da ekonomski rast treba uskladiti s razumnim korištenjem prirodnih resursa.

Evropska povelja za mala i srednja preduzeća

Evropska povelja o malim preduzećima je dokument koji je usvojilo Evropsko vijeće 2000. godine. Povelja poziva države članice i Evropsku komisiju da poduzmu akcije radi podupiranja razvoja malih i srednjih preduzeća u područjima obrazovanja i osposobljavanja, pokretanja posla, zakonodavnog

⁴ www.dei.gov.ba/bs/programi-eu, Direkcija za evropske integracije BiH

okvira, dostupnost vještina, bežičnog pristupa, poreza, tehnoloških kapaciteta, modela za e-posao i slično. Bosna i Hercegovina je, kao i ostale zemlje zapadnog Balkana, pristupila Evropskoj povelji o malim i srednjim preduzećima za vrijeme održavanja sastanka na vrhu u Solunu 2003. godine.⁵

Akt o malom preduzetništvu

Evropska Komisija je 2008. godine predložila do tada najpotpuniju i najobuhvatniju inicijativu o MSP. Cilj tog Akta stvoriti novi politički okvir kojim bi se povezali postojeći instrumenti, te kojim bi se nastavilo s radom na temeljima Evropske povelje o malom preduzetništvu i politike rasta i zapošljavanja za MSP. Cilj je tog Akta poboljšati opći pristup koji se zauzima prema preduzetništvu u EU vodeći se načelom „prednost malim subjektima”.

Naročita pažnja je posvećena: ⁶

- Pametna regulativa - Smanjenje administrativnog opterećenja i birokratije;
- Pristup finansiranju - MSP često ne uspijevaju dobiti potrebna finansijska sredstva na finansijskim tržištima. Posljednjih je godina postignut određeni napredak u povećanju dostupnosti finansiranja i kredita za MSP-ove stavljanjem na raspolaganje zajmova, jamstava i preduzetničkoga kapitala. Evropske finansijske institucije – Evropska investicijska banka (EIB) i Evropski investicijski fond (EIF) – pojačale su svoje aktivnosti u pogledu MSP;
- MSP i istraživanja - Istraživanja, razvoj i inovacije najvažniji su za održivu uspješnost i rast MSP-ova u EU-u. Pristup obuhvaća poticanje sudjelovanja MSP uz pomoć „posebnog instrumenta namijenjenog MSP”, čiji je cilj popuniti praznine u finansiranju početnih visokorizičnih istraživanja i inovacija koje provode MSP-ovi.

Small bussines Act za Evropu - „Think small first“

„Think small first“ – što bi u prevodu značilo „prvo misliti na malo“ je dokument koji odražava političu volju i želju Evropske komisije da prizna značajnu ulogu koju mala i srednja preduzeća imaju u privredi Evropske unije. Ovdje se prvi put na jednom mjestu prezentira sveobuhvatan politički okvir za mala i srednja preduzeća u EU i svim njenim članicama.

⁵ Direkcija za evropske integracije, *Pojmovnik evropskih integracija*, , Sarajevo, 2010, str.71.

⁶ www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/63/mala-i-srednja-poduzeca, Evropski parlament, Mala i srednja poduzeća, 2016.

Na osnovu ovog načela „prvo misliti na malo“ EU formira pravila o pomoći države ovom sektoru privrede, uzimajući u obzir njihove zahtjeve, potrebe i želje. Osnovni prioriteti politika podrške su: promovisanje preduzetništva i preduzetničkih vještina, olakšavanje pristupa malih i srednjih preduzeća tržištima, unapređenje potencijala za rast malih i srednjih preduzeća jačanjem kapaciteta, te usmjeravanjem ka inovacijama. Primjenjujući ovaj princip u svim sferama preduzetničkog života, EU rješava probleme koji ometaju razvoj malog i srednjeg preduzetništva.⁷

Strategija „Evropa 2020“

Strategija novog desetljeća, koja je zamijenila Lisabonsku strategiju, jeste Strategija „Evropa 2020“ preciznije određena kao strategija za pametan, održiv i uključiv rast, a nastala je kao strategija koja će omogućiti izlaz iz ekonomske krize i pripremiti privredu za novo desetljeće.

„Evropa 2020“ ističe tri međusobno povezana prioriteta :⁸

- Pametan rast: razvoj ekonomije baziran na znanju i inovacijama;
- Održiv razvoj: promoviše efikasniju upotrebu resursa, s ciljem povećanja konkurentnosti;
- Rast uključivosti (poticanjem visoke zaposlenosti povećanjem sudjelovanja na tržištu, te isporuka socijalne i teritorijalne kohezije).

COSME

COSME je program EU-a usmjeren na konkurentnost malih i srednjih preduzeća za razdoblje 2014. – 2020. s proračunom u iznosu od 2,3 milijarde EUR-a. Ovaj program podrazumijeva instrumente koji olakšavaju pristup zajmovima i finansiranju vlastitim kapitalom za mala i srednja preduzeća na tržištu gdje su utvrđeni “gapovi”.

U okviru tog programa malim i srednjim preduzećima pružat će se podrška u sljedećim područjima:

- olakšavanje pristupa finansijskim sredstvima;
- potpora internacionalizaciji i pristupu tržištima;
- stvaranje povoljnog okruženja za razvoj konkurentnosti;
- poticanje kulture poduzetništva.⁹

⁷ www.ec.europa.eu, Think small first, Report, 2009.

⁸ www.ec.europa.eu. EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission, Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020, str.3.

⁹ www.ec.europa.eu, COSME - Evropski program za MSP

Jedan od glavnih ciljeva programa COSME je poboljšavanje pristupa finansijskim sredstvima za mala i srednja preduzeća u različitim fazama: pri osnivanju preduzeća, te proširivanju istih. Kako bi postigla taj cilj, EU će upotrijebiti zajmove i kapitalna ulaganja za mala i srednja poduzeća.

Programom COSME pomaže se evropskim preduzećima kako bi imala koristi od jedinstvenog tržišta EU-a i optimalno iskoristili mogućnosti koje pružaju tržišta izvan EU. COSME-om se finansira Evropska preduzetnička mreža (Enterprise Europe Network) koja se sastoji od preko 600 ureda u više od 50 zemalja, čime se malim i srednjim preduzećima pomaže u pronalaženju poslovnih partnera, kao i u razumijevanju zakonodavstva EU-a i u pristupu finansijskim sredstvima EU-a.¹⁰

Također, COSME program podupire stvaranje konkurentnih grana industrije s tržišnim potencijalom tako što pomaže malim i srednjim preduzećima da usvoje nove modele poslovanja i uključe se u nove sisteme proizvodnje dobara. Program je komplementaran s djelovanjima država članica u područjima gdje se bilježe visoke stope rasta, npr. u turizmu.

COSME uključuje niz aktivnosti kojima se podupire provedba Akcijskog plana za m/s preduzetništvo 2020. Te aktivnosti uključuju razmjene, istraživanja, širenje najboljih praksi i pilot-projekte u područjima kao što je izobrazba u području preduzetništva, mentorstvo i razvoj smjernica, te pomoćne usluge za nove i potencijalne preduzetnike, uključujući mlade, žene i starije poduzetnike.

CIP i FP7

Evropska unija, u cilju poticanja razvoja malog biznisa, definira razne mjere, poticaje, programe, radionice, i sl. Kao i prije, najznačajniji izvori sredstava za mali biznis ostaju strukturni fondovi, između kojih su Evropski fond za regionalni razvoj, Kohezijski fond i Evropski socijalni fond.

Naročito su značajna dva programa:

- CIP (Competitiveness and Innovation Programme – Program za inovacije i konkurentnost Evropske unije) i
- FP7 (Framework Programme – Sedmi okvirni program za istraživanje i tehnološki razvoj).¹¹

Oni su zapravo nastavak Višegodišnjeg plana za mala i srednja preduzeća/mali biznis, primjenjivanog u razdoblju između 2001. i 2006. godine, te šestog okvirnog programa za istraživanje i tehnološki razvoj.

¹⁰ www.ec.europa, COSME financial instrument

¹¹ www.europa.eu.ap, Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP)

CIP program - usmjeren je održivom razvoju inovativnog malog i srednjeg preduzetništva/malog biznisa, koji će biti usklađen s politikom zaštite okoliša, korištenjem obnovljivih izvora energije, uz mogućnost lakšeg pristupa finansijskim oblicima pomoći i učenja na primjerima najbolje prakse. CIP će pomoći razvoju kapaciteta malog biznisa i industrije, s naglaskom na rastu i inovaciji, uz pojačano korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije (ICT), tehnologije za zaštitu okoliša i izvora održive i obnovljive energije.¹²

Program FP7 - glavni je finansijski instrument za podršku aktivnosti naučnog istraživanja i tehnološkog razvoja Unije koji pokriva gotovo sve naučne discipline. FP7 je dizajniran tako da poboljša uspješnost u odnosu na prethodne programe, koji su imali za cilj formiranje Evropskog istraživačkog područja (European Research Area - ERA) i razvijanje ekonomije Evrope zasnovane na znanju.

HORIZON 2020

Horizon 2020 je finansijski instrument kojim se provodi Unija inovacija, vodeća inicijativa Evropa 2020., čiji je cilj osigurati evropsku globalnu konkurentnost.

Osnovne značajke ovog programa su:¹³

- Horizon 2020 je evropski okvirni program za istraživanje i inovacije koji je doista jedinstven u svijetu. Ukupan okvirni proračun iznosio je oko 80 EUR milijardi što je najveći proračun Okvirnog programa ikad. Horizon 2020 također, po prvi put, integrira podršku istraživanju i inovacijama u jedinstveni program, što znači da se kroz širok raspon različitih instrumenata neometano obavlja finansiranje;
- Ostvarivanje ambicioznog općeg cilja (izgradnja društva i privrede, temeljenog na znanju i inovacijama);
- Ostvarivanje niza usredotočenih specifičnih ciljeva, uglavnom: jačanje znanosti EU-a baza; jačanje tehnološkog vodstva i inovacijske sposobnosti u privatnom sektoru, te istraživanje i inovacije u rješavanju društvenih izazova;
- Jednostavna struktura, usklađena sa specifičnim ciljevima, koja se sastoji od tri stupa: „Izvrсна znanost”; ‘Industrijsko vodstvo’; ‘Društveni izazovi’;

¹² www.een.hr/default.asp?program-zakonkurentnost-, Evropska poduzetnička amreža, *Programi Zajednice: Program za konkurentnost i inovacije – CIP*

¹³ www.europa.ec, European Commission, Commission workin document od Horizon, Brussels, 2017, str. 3-5.

- Orijentacija na MSP
- Širok raspon instrumenata i radnji;
- Izvrsnost kao vodeće načelo i glavni kriterij ocjenjivanja i odabira.

Općenito se očekuje da će Horizon 2020 biti barem isplativ kao program FP7.

U usporedbi s FP7 može se navesti sljedeće: ¹⁴

- Efikasnost Horizon 2020. poboljšana je u usporedbi s FP7 stvaranjem zajedničkog centra za podršku koji osigurava usklađenu provedbu pravila programa za sudjelovanje različitih aktera koji provode program;
- Horizon 2020 ima jednostavniju strukturu u odnosu na FP7 i usklađen je s određenim ciljevima koji se sastoje od tri stupa i dva dodatna prioriteta, od kojih svaki uključuje: broj različitih radnji. Tri su stupa „Izvrсна znanost“, „Industrijsko vodstvo“ i ‘Društveni izazovi’;
- Horizon 2020 je više orijentisan na inovacije, zauzima pristup zasnovan na izazovima, što znači da definira izazove na koje treba obratiti pažnju, ali ostavlja istraživačima i inovatorima da dođu do najboljih rješenja. Po prvi put Horizon 2020 uključuje ključne pokazatelje za mjerenje rezultata i utjecaja Okvirnih programa EU-a.

Smatran kao sredstvo za poticanje privrednog rasta i otvaranje radnih mjesta, program Horizon 2020. ima političku podršku evropskih čelnika i zastupnika u Evropskom parlamentu. Složili su se da je istraživanje ulaganje u našu budućnost, pa su ga stavili u srž plana EU-a za pametan, održiv i uključiv rast i kreiranje radnih mjesta.

Spajanjem istraživanja i inovacija, cilj programa Horizon je osigurati da Evropa proizvodi znanost svjetske klase, uklanja prepreke za inovacije i olakšava saradnju javnog i privatnog sektora u pružanju inovacija.

Horizon 2020 otvoren je za sve, s jednostavnom strukturom koja smanjuje birokratiju i vrijeme tako da se sudionici mogu usredotočiti na ono što je zaista važno. Ovaj pristup osigurava da se novi projekti brzo pokrenu i brže postignu rezultati.

¹⁴ www.europa.ec. European Commission, Commission workin document od Horizon, Brussels, 2017, str. 2-3.

PREPORUKE ZA RAZVOJ MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U BOSNI I HERCEGOVINI

Na osnovu svega obrađenog u ovom radu, mogu se preporučiti određene smjernice za poticaj razvoja malih i srednjih preduzeća u BiH. Može se zaključiti da instrumenti podrške malim i srednjim preduzećima uključuju širok dijapazon mjera koji treba biti vođen principom „prvo misli na male“.

Poslovno okruženje i regulative Vlada Bosne i Hercegovine moraju biti prilagođeni specifičnim potrebama malih i srednjih preduzeća koje će pomoći u prevladavanju njihovih internih i eksternih slabosti. Isto tako, prilikom osmišljavanja mehanizama pomoći treba voditi računa i o fazama razvitka u kojima se nalaze pojedina preduzeća. Svaka pojedina faza zahtijeva poseban instrumentarij i fokus na specifična područja.

Oblici podrške malim i srednjim preduzećima obuhvaćaju širok dijapazon mjera: od dobivanja kredita za početak poslovanja, traženja izvora trajnog kapitala, podrške u pripremi poslovnog plana, provođenja tržišnog istraživanja, razvoja finansijskih projekcija za poslovanje, traženja odgovarajuće lokacije, osposobljavanja preduzetnika i zaposlenika, ispunjavanja raznih zahtjeva i propisa do povezivanja s drugim preduzećima i lokalnim vlastima, te traženja relevantnih informacija o drugim preduzećima.¹⁵

Sumiramo li dosadašnja razmatranja i stanje u kojem se nalazi ekonomija Bosne i Hercegovine, a sa njom i cijeli sektor malih i srednjih preduzeća, evidentno je da je prvi korak pronalazak političkog konsenzusa. Sljedeći korak je ostvarivanje konsenzusa širokog kruga sudionika u vezi s ključnim mjerama koje treba poduzeti na putu BiH prema Evropskoj uniji, a vezano je za strategije razvoja BiH, sektorske strategije, strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i pripadajuće akcione planove. Koordinacija aktivnosti na svim nivoima, uz učešće relevantnih sudionika, predstavnika zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, preduzetnika, razvojnih agencija, finansijskih institucija, sindikata, međunarodne zajednice, domaćih i stranih investitora, akademske zajednice i istraživačkih institucija jedino bi mogla rezultirati konkretnim pomacima u razvoju ekonomije u BiH.

Također, pored administrativnih i finansijskih barijera jedan od bitnih faktora je i obrazovni sistem. Tu se u prvom redu misli na reforme obrazovanja, u kojem se akcenat stavlja na preduzetničko obrazovanje. Treba imati na umu da su stečena znanja u školama i fakultetima stvar pojedinca. Međutim, pored toga neophodno je razviti i obrazovanje, koje se stiče u firmama tj. na učećoj firmi.¹⁶

¹⁵ Džafić, Z., *Preduzetnička ekonomija – Mala i srednja poduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicijskih privreda*, Denfas, Tuzla, 2006., str. 334-335.

¹⁶ Dizdarević, M, Šehić, S., *Preduzetništvo i mali biznis*, Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2016, str. 216.

ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir sve što je navedeno u radu možemo zaključiti da se najvažnija uloga i značaj malog i srednjeg preduzetništva EU ogleda u činjenici da su upravo mala i srednja preduzeća generatori zapošljavanja i cjelokupnog razvoja privrede. Značaj ovog sektora privrede u Evropskoj uniji vidljiv je iz sljedećih činjenica: mala i srednja preduzeća lakše se i brže prilagođavaju promjenama u okruženju; ovaj sektor zapošljava više od dvije trećine ukupno zaposlenih u EU. Statistika pokazuje da se u posljednjih nekoliko godina broj zaposlenih u malim preduzećima povećao, veliki broj ovih preduzeća orijentisan je rastu i uključen u globalne tokove poslovanja.

Bitno je napomenuti da EU pruža značajnu podršku ovom sektoru i upravo ga i određuje kao okosnicu razvoja privrede. Upravo zbog toga EU nudi brojne programe podrške namjenjene isključivo malim i srednjim preduzećima, npr. za istraživanje, inovacije, jačanje konkurentnosti i slično. Brojni su dokumenti i strategije koji se odnose upravo na razvoj ovog sektora i jasno preciziraju planove i mjere koje treba poduzeti kako bi se stvorila još bolja poslovna klima za malo preduzetništvo.

Na kraju možemo konstatovati da je orijentacija zemalja EU usmjerena na malo i srednje preduzetništvo s obzirom da su ista generator novih radnih mjesta, inovacija i privredne dinamičnosti. Brojni su dokumenti, programi i strategije koje govore o pravilima i principima poslovanja, te planovima za budućnost EU, koji su u funkciji poticanja i razvijanja malih i srednjih preduzeća

Na osnovu pozitivnih iskustava zemalja EU, Bosna i Hercegovina, treba da promoviše preduzetništvo i poboljša poslovno okruženje za mala i srednja preduzeća kako bi ostvarila svoj puni potencijal u današnjoj globalnoj ekonomiji.

LITERATURA

1. Direkcija za europske integracije, *Pojmovnik europskih integracija*, Sarajevo, 2010.
2. Dizdarević, M, Šehić, S., *Preduzetništvo i mali biznis*, Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“, Mostar, 2016.
3. Džafić, Z., *Preduzetnička ekonomija – Mala i srednja poduzeća u funkciji restrukturiranja tranzicijskih privreda*, Denfas, Tuzla, 2006.
4. Ott, K. *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji – izazovi ekonomske i pravne prilagodbe*, Institut za javne finansije Zagreb, 2003.

Internet stranice:

1. www.europski-fondovi.eu/program/cosme
2. www.dei.gov.ba/bs/programi-eu, Direkcija za evropske integracije BiH
3. www.ec.europa, COSME financial instrument
4. www.ec.europa.eu, COSME - Evropski program za MSP
5. www.ec.europa.eu. EUROPE 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, European Commission, Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020.
6. www.ec.europa.eu. Think small first, Report, 2009.
7. www.een.hr/default.asp?program-zakonkurentnost-, Evropska poduzetnička mreža, *Programi Zajednice: Program za konkurentnost i inovacije – CIP*
8. www.europa.ec. European Commission, Commission working document od Horizon, Brussels, 2017.
9. www.europa.eu.ap, Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP)
10. www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/63/mala-i-srednja-poduzeca
11. www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/63/mala-i-srednja-poduzeca, Evropski parlament, Mala i srednja poduzeća, 2016.
12. www.mvep.hr., *Politike i aktivnosti EU – Poduzetništvo*, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (MVPEI)